УДК 343.195:343.277
DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2026.50.01

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Андрусишин Богдан Іванович
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри права
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
b.i.andrusyshyn@npu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5490-6874

АВТОНОМІЯ ЛЮДИНИ ТА ОБОВ’ЯЗОК МОТИВУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО НЕДІЄЗДАТНІСТЬ ЗА УЧАСТЮ ПРИСЯЖНИХ

Розглянуто гарантії автономії повнолітньої особи у справах про визнання її недієздатною, які суд першої інстанції розглядає за участю присяжних. Актуальність проблеми зумовлена істотністю наслідків такого рішення та необхідністю індивідуалізованого обґрунтування втручання. Мета дослідження полягає в систематизації вимог до мотивувальної частини рішення та визначенні меж їх реалізації за чинним законодавством. Застосовано формально-юридичний, системний і порівняльний аналіз українського законодавства, міжнародних договорів, документів Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю та судової практики. Добір судових актів є цільовим і не є статистичною вибіркою. Опрацьовано наукові підходи до народної участі у правосудді, доступності, правового статусу недієздатних осіб і призначення опікуна. Визначено співвідношення цивільної правоздатності та дієздатності, медичного висновку та судової правової оцінки, представництва та особистої участі, розумного та процесуального пристосування. Виокремлено п’ять елементів мотивування: доказову підставу втручання, позицію людини, доступність процедури, оцінку альтернатив та обґрунтування строку дії рішення. Обов’язок змішаного складу суду мотивувати рішення, ухвалене більшістю, поєднується з правом на окрему думку. Запропоновано доповнення до статей 299 і 300 Цивільного процесуального кодексу України та узгодження переліку заявників у статті 42 Цивільного кодексу України. Ці пропозиції конкретизують процесуальні гарантії без створення нових матеріальних підстав недієздатності. Удосконалення мотивування не замінює переходу до підтриманого прийняття рішень. Наявність належних мотивів дозволяє перевірити обґрунтованість рішення, проте не доводить фактичного впливу присяжних на його ухвалення. Цей вплив потребує окремого емпіричного дослідження.

Ключові слова: *присяжні, цивільна дієздатність, автономія особи, окреме провадження, суд присяжних, доступ до правосуддя, процесуальне пристосування.*

Постановка проблеми. Визнання повнолітньої особи недієздатною змінює спосіб здійснення її цивільних прав, адже над нею встановлюється опіка, а правочини від її імені вчиняє опікун. Передбачена статтями 39 і 41 Цивільного кодексу України (далі – ЦК) модель має настільки істотні наслідки для самостійності особи, що обґрунтування рішення не може вичерпуватися посиланням на діагноз і потребу в догляді [1]. Відповідно до частини другої статті 34 та частини четвертої статті 293 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК) України такі справи в першій інстанції розглядають один суддя і два присяжні [2]. Ця особливість складу суду потребує з’ясування того, як інституційна гарантія народної участі співвідноситься з обов’язком надати переконливі правові підстави втручання в автономію людини.

Проблема полягає у співвідношенні трьох засад: чинного законодавчого механізму недієздатності, обов’язку суду пояснити необхідність втручання та міжнародного визнання права людини на підтримку в здійсненні власних прав. Статті 12 і 13 Конвенції про права осіб з інвалідністю пов’язують рівність перед законом із доступністю підтримки та ефективною участю у правосудді [3]. Предметом дослідження є зміст мотивувальної частини рішення, за яким можна перевірити врахування позиції людини та достатність правового обґрунтування, сформульованого змішаним складом суду. Сам текст рішення водночас не дає змоги встановити фактичний внесок кожного присяжного в обговорення та голосування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Автор розглядає репрезентативність складу присяжних як гарантію народної участі у правосудді [4, с. 7–8]. Для цього дослідження

значення має поставлена ним проблема змістовності такої участі. У спільній праці Б. І. Андрусишина та М. Р. Стана доступність пов'язано з універсальним дизайном та індивідуальним пристосуванням [5, с. 52–54]. Застосування цієї ідеї до судочинства потребує, однак, окремого врахування правової природи процесуального пристосування.

А. М. Соцька та О. М. Мороз аналізують особливості здійснення прав і виконання обов'язків особами, визнаними недієздатними, та наголошують на необхідності належного механізму їх захисту [6, с. 120–121]. М. Вербіцька та А. Пасічник досліджують суддівський розсуд під час призначення опікуна, зокрема співвідношення приватних і публічних інтересів в умовах воєнного стану [7, с. 130–133]. А. Арстайн-Керслейк та Е. Флінн розглядають Загальний коментар № 1 Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю як основу реалізації рівності перед законом, порушуючи питання поєднання правової автономії із захистом від зловживань [8].

Зазначені напрями утворюють необхідне підґрунтя, проте потребують поєднання на рівні конкретного процесуального результату (мотивованого рішення змішаного складу суду). У цій статті нормативний зміст участі присяжних розглянуто через обов'язок змішаного складу суду надати індивідуалізовані відповіді на питання про підстави втручання, позицію особи, доступність участі, альтернативи та тривалість обмеження. Йдеться про доктринальну конкретизацію обов'язку мотивування, а не про твердження щодо відсутності попередніх досліджень відповідних гарантій.

Метою статті є обґрунтування стандарту мотивування рішень у справах про визнання фізичної особи недієздатною, які розглядаються за участю присяжних, та визначення меж його реалізації за чинним законодавством. Для цього необхідно розмежувати правосуб'єктність і цивільну дієздатність, зіставити підходи Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Комітету ООН, визначити зміст процесуальної участі особи та сформулювати пропозиції до цивільного та цивільного процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Застосовано формально-юридичний аналіз ЦК і ЦПК України, системне тлумачення конвенційних гарантій та порівняння мотивів судових рішень. Історико-правовий аспект обмежено зміною гарантій доступу до суду від рішення ЄСПЛ 2013 року до чинної редакції процесуального законодавства. Судові акти відібрано за предметом: доступ до перегляду недієздатності, особиста участь, оцінка експертного висновку та пропорційність. Цей цільовий добір не є репрезентативною вибіркою українських справ і не дає підстав визначати поширеність процесуальних порушень.

Недієздатність у значенні ЦК України не припиняє цивільної правоздатності людини та не усуває її статусу носія прав. Уже розмежування цивільної правоздатності та здатності власними діями набувати і здійснювати права, закріплене у статтях 25 і 30 цього Кодексу, виключає їх ототожнення [1]. Звідси випливає методологічна вимога: особа, статус якої визначає суд, залишається носієм права на захист, а не об'єктом експертного дослідження. Гарантії справедливого розгляду та поваги до приватного життя діють взаємопов'язано відповідно до статей 6 і 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9].

Показовою є еволюція доступу до поновлення дієздатності. У справі Nataliya Mikhaylenko v. Ukraine ЄСПЛ встановив порушення права на доступ до суду внаслідок того, що заявниця не могла самостійно ініціювати перегляд свого статусу. Суд звернув увагу на загальний характер заборони та відсутність достатніх гарантій періодичного перегляду [10, §§ 37–40]. Натомість чинна частина четверта статті 300 ЦПК України прямо включає саму особу та її адвоката до кола суб'єктів звернення щодо поновлення дієздатності, а частина шоста обмежує строк дії рішення про недієздатність двома роками [2]. Отже, оцінку законодавства, наведену ЄСПЛ у 2013 році, не можна переносити на сучасний стан без урахування змін.

Конституційний Суд України в Рішенні від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 визнав неконституційними обмеження права громадян, визнаних недієздатними, на звернення до органів влади. Це рішення стосується Закону України «Про звернення громадян», а не безпосередньо порядку розгляду цивільної справи. Аргументація Суду щодо права на звернення, недопустимості нівелювання сутності прав та збереження правоздатності підтверджує необхідність відмежовувати цивільну недієздатність від загального заперечення правосуб'єктності людини [11].

 ISSN 3083-5836 (PRINT), ISSN 3083-5844 (ONLINE)

Наявність у частині першій статті 42 ЦК України вужчого переліку заявників (опікуна й органу опіки та піклування) не дає підстав ігнорувати пряму процесуальну гарантію частини четвертої статті 300 ЦПК України. Стаття 42 ЦК України сама відсилає до встановленого ЦПК порядку поновлення дієздатності [1; 2]. Для усунення текстуальної неузгодженості доцільно узгодити переліки заявників у цих кодексах. Проте таке майбутнє узгодження не є передумовою реалізації вже наданого особі права звернутися до суду.

Стаття 12 Конвенції про права осіб з інвалідністю передбачає підтримку у здійсненні правоздатності та гарантії поваги до прав, волі й уподобань особи [3]. Водночас англомовне поняття «legal capacity» у тлумаченні Комітету ООН охоплює і володіння правами, і можливість юридично значущого здійснення цих прав. Тому використане в українському перекладі слово «правоздатність» не повинно звужувати зміст міжнародної гарантії до пасивного володіння правами [12].

Принципова відмінність полягає в тому, що Комітет критикує автоматичне позбавлення дієздатності за діагнозом і функціональне оцінювання, якщо його результатом стає дискримінаційне заперечення «legal capacity». Він вимагає заміни ухвалення рішень замість людини підтримкою її власного волевиявлення; паралельного існування обох режимів Комітет не вважає достатнім [12, пп. 15, 26–29]. Це тлумачення договірного органу слід відрізняти від тексту Конвенції та від рішення міжнародного суду в конкретній справі, не применшуючи його значення для реформування законодавства.

Отже, ретельніше мотивування в межах чинної моделі недієздатності не усуває всіх суперечностей із підходом Комітету. Запропонований нижче стандарт має обмежене призначення, а саме: протидіяти необґрунтованому втручанню за наявної процесуальної конструкції. Створення системи підтриманого прийняття рішень становить самостійне законодавче завдання. Воно не може бути підмінене ні удосконаленням судового стилю, ні запровадженням додаткового контрольного переліку питань.

Частина перша статті 39 ЦК України поєднує медичну передумову з юридично значущим наслідком: хронічний, стійкий психічний розлад повинен зумовлювати нездатність усвідомлювати значення власних дій та/або керувати ними [1]. Суд має встановити цей зв’язок на підставі належних доказів. Наявність інвалідності, незвичність поведінки, похилий вік або потреба у побутовій допомозі самі собою не замінюють установленої законом підстави.

У справі Ivinović v. Croatia ЄСПЛ наголосив, що оцінювання всіх обставин і необхідності втручання належить судді, а не лікарю. Суд пов’язав обов’язок мотивування з необхідністю розглянути істотні доводи особи та менш обмежувальні можливості захисту [13, §§ 39–40, 44]. У справі A.N. v. Lithuania значення мало те, що експертний висновок недостатньо пояснював ступінь неспроможності заявника, а процедура не забезпечила його належної участі [14, §§ 90–99, 120–124]. Ці рішення встановлюють вимоги до якості судового розгляду; вони не запроваджують для України конкретної моделі складу суду.

За статтями 89 і 110 ЦПК України експертний висновок оцінюється в сукупності з іншими доказами і не має заздалегідь установленої сили [2]. Водночас це не надає судді чи присяжним права замінити спеціальні знання побутовим враженням. Належна перевірка означає з’ясування вихідних матеріалів, актуальності дослідження, змісту виявлених суперечностей і способів їх процесуального усунення. Судовий контроль утрачає сенс як за автоматичного прийняття експертного висновку, так і за його довільного відкидання.

Частина п’ята статті 293 ЦПК України вже передбачає обов’язкову участь адвоката, а стаття 299 – участь особи, щодо якої розглядається справа. Водночас питання її виклику вирішується з урахуванням стану здоров’я; Кодекс допускає відеоконференцію з лікувального закладу та експертизу фактичної можливості прибути і надати пояснення [2]. У системному зв’язку зі статтею 13 Конвенції про права осіб з інвалідністю ці положення слід тлумачити як засоби організації доступної участі. Саме існування процедури недієздатності не доводить неможливості спілкування з людиною.

Адвокат забезпечує правниче представництво, але його участь не робить зайвим з’ясування волі особи. Так само пояснення родича не завжди відтворюють її позицію. Мотивувальна частина

має дозволяти встановити, хто саме повідомив відповідні відомості, чи мала людина можливість їх уточнити або заперечити та як суд оцінив істотні розбіжності. Це особливо важливо за можливої суперечності між побажаннями особи й інтересами претендента на опікунство.

Окремого розмежування потребують розумне та процесуальне пристосування. У пункті 51 Загального коментаря № 6 Комітет ООН пояснює, що процесуальне пристосування, передбачене статтею 13 Конвенції, не обмежується критерієм непропорційного тягаря, властивим розумному пристосуванню [15]. Тому аргумент про організаційну незручність не може механічно виправдовувати відмову від доступної комунікації. Результати досліджень доступності середовища [5] слід застосовувати до судочинства з урахуванням цієї відмінності.

Практичними засобами можуть бути зрозумілі запитання, достатній час для відповіді, перерви, доступні формати інформації та відповідні способи комунікації. Їх конкретний добір залежить від потреб людини, а не від однакового для всіх переліку. У цій статті такі засоби пропонуються як способи реалізації права на участь; вони не подаються як уже закріплений у ЦПК вичерпний каталог. Якщо безпосереднє спілкування виявилося неможливим, суд має пояснити здійснені спроби та джерела, за допомогою яких він з'ясовував позицію особи.

Важливим національним орієнтиром є постанова Верховного Суду від 1 жовтня 2025 року у справі № 585/1088/24. Суд окреслив потребу усунення суперечностей експертного висновку, оцінювання мети та пропорційності втручання, а також обставин призначення опікуна. Апеляційну постанову скасовано з направленням справи на новий апеляційний розгляд [16, пп. 64–70, 79–89]. Отже, значення цього акта полягає у вимозі належного дослідження та мотивування; його не можна тлумачити як остаточне вирішення питання про дієздатність особи.

Присяжні у цивільному процесі користуються всіма правами судді, а питання колегіального розгляду вирішуються більшістю голосів; головуючий голосує останнім [2, ст. 34–35]. До рішення цього складу суду застосовуються загальні вимоги статей 263 і 265 ЦПК України. Обов'язок мотивування стосується рішення, ухваленого більшістю, і не передбачає обов'язкової одностайності. За частиною третьою статті 35 ЦПК України незгодний член складу суду має право викласти окрему думку; рівність процесуальних прав поширює цю гарантію і на присяжних [2]. Відповідно, суспільний досвід присяжних має значення при обговоренні обставин справи, проте не звільняє їх від необхідності співвіднести судження з доказами та законом.

Поєднання рівного права голосу з відмінностями у професійній підготовці членів судового складу посилює значення зрозумілого обґрунтування, оскільки докази та правові підстави мають бути придатними для спільного обговорення. За такого розуміння мотивування виконує внутрішню та зовнішню функції. Усередині колегії воно має дисциплінувати обговорення. Висновок має спиратися на встановлений факт і правову підставу. Назовні воно дозволяє особі та суду перегляду оцінити аргументи, якими обґрунтовано втручання. При цьому не пропонується розкривати перебіг наради чи індивідуальні висловлювання її учасників. Перевірці підлягають мотиви ухваленого рішення, а не захищене законом внутрішнє обговорення.

Систематизація наведених нормативних вимог і судових позицій дає підстави виокремити п'ять взаємопов'язаних елементів мотивування. Це доктринальна модель перевірки достатності обґрунтування; вона придатна для різних складів суду, а в досліджуваній категорії справ конкретизує зміст обов'язку судді та присяжних сформулювати мотиви спільного рішення. Першим елементом є доказова підстава. Суд повинен показати, які конкретні обставини підтверджують юридичний критерій статті 39 ЦК України та як оцінено істотні суперечності доказів. Опис діагнозу і правова кваліфікація мають бути логічно пов'язаними, але самостійними частинами обґрунтування.

Другим елементом виступає позиція людини. Необхідно відобразити її істотні пояснення, заперечення та побажання, а також мотиви їх прийняття або відхилення. Формула про підтримання заяви іншими учасниками не є відповіддю на заперечення особи, чия автономія обмежується. За неможливості безпосереднього висловлення слід розкрити межі достовірності відомостей, отриманих від інших осіб.

Третій елемент – це доступність процедури. Рішення має містити зрозуміле пояснення способу участі особи, ужитих заходів пристосування та причин, з яких окремі способи комунікації

 ISSN 3083-5836 (PRINT), ISSN 3083-5844 (ONLINE)

не могли бути використані. Це створює можливість перевірити, чи не були труднощі участі наслідком організації процесу. Перевіряється доступність судового розгляду, а не відповідність поведінки людини уявленням про «зручного» учасника.

Четвертий елемент – необхідність втручання й оцінка доступних альтернатив. Суд має розглянути наведені у справі доводи щодо підтримки, яка дозволяла б захистити права людини за меншого втручання. Оцінка альтернатив не означає повноваження суду довільно створювати новий цивільний статус. Зокрема, відмінність підстав статей 36 і 39 ЦК України виключає їх механічне ототожнення. Запропонований підхід вимагає перевірки необхідності заявленого заходу, а не автоматичної заміни недієздатності обмеженою дієздатністю.

П’ятий елемент розглядає тривалість і перегляд. Дворічна межа є максимумом, а не обов’язковою тривалістю кожного рішення [2, ч. 6 ст. 300]. Вибір строку слід пов’язувати з установленими обставинами та прогнозованою потребою у перегляді. Водночас будь-який визначений строк не скасовує права уповноважених суб’єктів раніше звернутися щодо поновлення дієздатності за передбачених законом підстав.

Ці елементи не є п’ятьма новими матеріальними умовами недієздатності. Перший конкретизує доказування її законодавчих підстав; решта забезпечують перевірку справедливості процедури та виправданості втручання. Не пропонується і окрема підстава автоматичного скасування рішення за відсутності певного підзаголовка. Значення має повнота відповідей за суттю, а наслідки процесуальних недоліків визначаються за правилами перегляду судових рішень.

Для нормативної конкретизації доцільно доповнити статтю 300 ЦПК України положенням такого змісту: «У мотивувальній частині рішення про визнання фізичної особи недієздатною суд, крім відомостей, визначених статтею 265 цього Кодексу, зазначає спосіб забезпечення участі цієї особи, зміст її істотних пояснень і заперечень та їх оцінку, мотиви неможливості безпосереднього з’ясування її позиції, якщо така неможливість установлена, оцінку наведених у справі доводів щодо менш обмежувальних засобів захисту її прав, а також підстави визначення строку дії рішення».

Статтю 299 ЦПК України пропонується доповнити обов’язком суду з’ясувати індивідуальні потреби в процесуальному пристосуванні до вирішення питання про можливість особистої участі. Така послідовність перешкоджала б виключенню людини з процесу лише через труднощі звичайного способу спілкування. Обидві пропозиції є положеннями «de lege ferenda». Їх застосування потребуватиме підготовки суддів, присяжних та адвокатів і забезпечення доступних засобів комунікації.

Можливе заперечення полягає в ризику перетворення мотивування на формальний шаблон і збільшення тривалості провадження. Воно обґрунтоване, якщо перелік замінює дослідження обставин. Однак запропонований стандарт вимагає пояснення визначальних для конкретної справи питань. Інше заперечення стосується випадків тяжких порушень комунікації. У таких ситуаціях обов’язок докласти належних зусиль не дорівнює вимозі гарантувати результат спілкування, але виключає необґрунтоване припущення про відсутність у людини власної позиції.

Висновки. Правозахисне призначення участі присяжних у справах про недієздатність слід пов’язувати з обов’язком змішаного складу суду мотивувати рішення, ухвалене більшістю, зі збереженням права на окрему думку. Колегіальність створює можливість ширшого обговорення, проте її фактичний вплив на якість правосуддя потребує окремого емпіричного дослідження і не може вважатися доведеним нормативним приписом.

Запропоновано доктринальний стандарт мотивування, який поєднує доказову підставу втручання, позицію людини, доступність процедури, оцінку альтернатив і обґрунтування строку. Його наукове значення полягає у зв’язуванні інституційної гарантії участі присяжних із перевірюваним змістом рішення. Практичне призначення стандарту полягає у виявленні випадків підміни правової оцінки діагнозом або загальним посиланням на потребу в опіці.

Обґрунтовано необхідність доповнення статей 299 і 300 ЦПК України вимогами щодо з’ясування потреб у процесуальному пристосуванні та відображення результатів такої роботи в рішенні. Окремо запропоновано узгодити статтю 42 ЦК України з чинним переліком суб’єктів звернення, визначеним частиною четвертою статті 300 ЦПК України. Ці зміни конкретизують гарантії, не створюючи нових підстав визнання особи недієздатною.

Водночас удосконалення мотивування не є рівнозначним виконанню вимоги Комітету ООН щодо переходу від замісного до підтриманого прийняття рішень. Подальше реформування має окремо визначити правові форми підтримки, запобіжники від неналежного впливу та доступний механізм оскарження. Участь осіб з інвалідністю в розробленні таких змін має забезпечувати врахування їхнього досвіду та власних пріоритетів відповідно до частини третьої статті 4 Конвенції про права осіб з інвалідністю [3].

Використана література:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 29.09.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 29.09.2026).
3. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 01.08.2026).
4. Андрусишин Б. І. Репрезентативність складу присяжних як гарантія належної реалізації народної участі у правосудді. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18. Право*. 2026. Вип. 49. С. 3–9. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2026.49.01.
5. Андрусишин Б. І., Стан М. Р. Використання концепцій «універсальний дизайн» та «розумне пристосування» при відбудові України як засобів забезпечення права на доступність для осіб з інвалідністю. *Вісімнадцяті юридичні читання. Людина, закон і право у державно-владній парадигмі* : матеріали міжнародної наукової конференції, 24 травня 2023 року / за заг. ред. П. В. Горінова. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 51–54. URL: https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/46184 (дата звернення: 03.10.2026).
6. Соцька А. М., Мороз О. М. Особливості правового статусу недієздатних осіб. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. Вип. 14. С. 118–123. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-118-123
7. Вербіцька М., Пасічник А. Призначення опікуна у справах про визнання особи недієздатною: дилема балансу між приватним інтересом неповносправної особи та публічним інтересом (частина перша). *Актуальні проблеми правознавства*. 2026. № 2(46). С. 128–134. DOI: https://doi.org/10.35774/app2026.02.128.
8. Arstein-Kerslake A., Flynn E. The General Comment on Article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: a roadmap for equality before the law. *The International Journal of Human Rights*. 2016. Vol. 20, no. 4. P. 471–490. DOI: https://doi.org/10.1080/13642987.2015.1107052
9. Council of Europe. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome, 4 November 1950. European Treaty Series No. 5. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (дата звернення: 05.09.2026).
10. European Court of Human Rights. Nataliya Mikhaylenko v. Ukraine. Application no. 49069/11. Judgment of 30 May 2013. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119975 (дата звернення: 10.09.2026).
11. Рішення Конституційного Суду України у справі про звернення осіб, визнаних судом недієздатними, від 11.10.2018 № 8-р/2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18 (дата звернення: 10.09.2026).
12. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law. CRPD/C/GC/1. 19 May 2014. URL: https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/1 (дата звернення: 03.09.2026).
13. European Court of Human Rights. Ivinović v. Croatia. Application no. 13006/13. Judgment of 18 September 2014. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146393 (дата звернення: 05.09.2026).
14. European Court of Human Rights. A.N. v. Lithuania. Application no. 17280/08. Judgment of 31 May 2016. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163344 (дата звернення: 03.09.2026).
15. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. CRPD/C/GC/6. 26 April 2018. URL: https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/6 (дата звернення: 03.09.2026).
16. Постанова Верховного Суду від 01.10.2025 у справі № 585/1088/24, провадження № 61-7918св25. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/130793108 (дата звернення: 03.09.2026).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy* [Civil Code of Ukraine] (Law No. 435-IV, January 16, 2003). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2004). *Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Civil Procedure Code of Ukraine] (Law No. 1618-IV, March 18, 2004). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 [in Ukrainian].
3. United Nations. (2006, December 13). *Konventsiia pro prava osib z invalidnistiu* [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 [in Ukrainian].
4. Andrusyshyn, B. I. (2026). Reprezentatyvnist skladu prysiazhnykh yak harantiia nalezhnoi realizatsii narodnoi uchasti u pravosuddi [Representativeness of the composition of jurors as a guarantee of the proper implementation of public participation in justice]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Seriia 18. Pravo*, (49), 3–9. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2026.49.01 [in Ukrainian].
5. Andrusyshyn, B. I. & Stan, M. R. (2023). Vykorystannia kontseptsii «universalnyi dyzain» ta «rozumne prystosuvannia» pry vidbudovi Ukrainy yak zasobiv zabezpechennia prava na dostupnist dlia osib z invalidnistiu [Using the concepts of universal design and reasonable accommodation in rebuilding Ukraine to ensure accessibility for persons with disabilities]. In P. V. Gorinov (Ed.), *Visimnadtsiati yurydychni chytannia. Liudyna, zakon i pravo u derzhavno-vladnii paradyhmi* (pp. 51–54). Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova. https://enpuir.udu.edu.ua/handle/123456789/46184 [in Ukrainian].
6. Sotska, A. M., & Moroz, O. M. (2023). Osoblyvosti pravovoho statusu nediiezdatnykh osib [Features of the legal status of legally incapacitated persons]. *Naukovi zapysky. Seriia: Pravo*, (14), 118–123. https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-14-118-123 [in Ukrainian].
7. Verbitska, M., & Pasichnyk, A. (2026). Pryznachennia opikuna u spravakh pro vyznannia osoby nediiezdatnoiu: dylema balansu mizh pryvatnym interesom nepovnospravnoi osoby ta publichnym interesom (chastyna persha) [Appointment of a guardian in cases of declaring a person legally incapable: The dilemma of balancing the private interest of a person with a disability and the public interest (Part one)]. *Aktualni problemy pravoznavstva*, 2(46), 128–134. https://doi.org/10.35774/app2026.02.128 [in Ukrainian].
8. Arstein-Kerslake, A., & Flynn, E. (2016). The General Comment on Article 12 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A roadmap for equality before the law. *The International Journal of Human Rights, 20*(4), 471–490. https://doi.org/10.1080/13642987.2015.1107052
9. Council of Europe. (1950, November 4). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms* (European Treaty Series No. 5). https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG
10. European Court of Human Rights. (2013, May 30). *Nataliya Mikhaylenko v. Ukraine* (Application No. 49069/11) [Judgment]. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-119975
11. Constitutional Court of Ukraine. (2018, October 11). *Rishennia u spravi pro zvernennia osib, vyznanykh sudom nediiezdatnymy* [Decision in the case concerning petitions by persons declared legally incapable] (No. 8-r/2018). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18 [in Ukrainian].
12. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2014, May 19). *General comment No. 1 (2014). Article 12: Equal recognition before the law* (CRPD/C/GC/1). https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/1
13. European Court of Human Rights. (2014, September 18). *Ivinović v. Croatia* (Application No. 13006/13) [Judgment]. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146393
14. European Court of Human Rights. (2016, May 31). *A.N. v. Lithuania* (Application No. 17280/08) [Judgment]. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163344
15. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. (2018, April 26). *General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination* (CRPD/C/GC/6). https://docs.un.org/en/CRPD/C/GC/6
16. Supreme Court. (2025, October 1). *Postanova u spravi № 585/1088/24* [Judgment in case No. 585/1088/24] (Proceedings No. 61-7918sv25). https://reyestr.court.gov.ua/Review/130793108 [in Ukrainian].

Andrusyshyn B. I. Personal Autonomy and the Duty to Give Reasons in Legal Incapacity Proceedings Involving Lay Judges

Decisions declaring an adult legally incapable substantially affect personal autonomy. This article examines the duty to give reasons in Ukrainian civil proceedings involving a professional judge and two lay judges. It aims to systematise the requirements for judicial reasoning and identify their limits under current legislation. Doctrinal, systemic and comparative analysis draws on Ukrainian legislation, international

treaties, UN disability rights interpretations and selected judgments. The selected cases are not a statistical sample. The literature reviewed concerns public participation in justice, accessibility, legal incapacity and guardianship. The analysis distinguishes legal standing from legal agency, medical evidence from judicial assessment, representation from personal participation, and reasonable accommodation from procedural accommodation. Five elements of reasoning are identified: the evidential basis for interference, the person's views, procedural accessibility, consideration of alternatives and justification of duration. The mixed panel must give reasons for its majority decision while preserving the right to a dissenting opinion. Amendments to Articles 299 and 300 of the Civil Procedure Code and alignment of Article 42 of the Civil Code with existing guarantees of access to review are proposed. The proposals specify procedural safeguards without introducing additional substantive grounds for incapacity. Better reasoning within the existing framework does not replace legislative reform towards supported decision-making. Adequate reasons allow scrutiny of the decision but do not establish an actual contribution of lay judges to its adoption. The effects of lay participation on the quality of judicial protection require separate empirical investigation.

Key words: *jurors, civil capacity to act, personal autonomy, non-contentious proceedings, jury trial, access to justice, procedural accommodation.*

Дата першого надходження статті до видання: 21.10.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026